

НАЦИОНАЛЕН ДОКЛАД ЗА ПРЕДВАРИТЕЛНАТА ПОДГОТОВКА НА УЧИТЕЛИТЕ ПО ОТНОШЕНИЕ НА РАЗНООБРАЗИЕТО

Държава: България

Част 1 - ПОЛИТИКИ

1. 1. На какво ниво се дефинират обществените политики по отношение предварителната подготовка на учителите?

	За началното образование	За средното образование
Държавно ниво	-	да
Регионално ниво	-	-
Институционално ниво	да	да
Друго	-	-

Коментари:

Държавно ниво

В България политиката по отношение на педагогическата подготовка на учителите за средното образование се фиксира на държавно ниво. **Националната политика за първоначална подготовка на учителите се осъществява съгласно законови и подзаконови актове, общовалидни за цялата страна. Условието за придобиването ѝ са регламентирани в Постановление на Министерски съвет №162 от 17 април 1997 г. за приемане на Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител" (в сила от учебната 1997/1998 г.), с която "се определят единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител" от лица с висше образование" (чл.1). "Професионална квалификация "учител" се придобива във висши училища, които отговарят на изискванията на Закона за висшето образование и на тази наредба." (чл.2). В чл.3 се отбелязва, че "професионална квалификация "учител" може да се придобива от студенти по специалности от образователно-квалификационна степен "специалист по", бакалавър" и "магистър", а чл.4 конкретизира: "Професионална квалификация "учител" по реда на чл.3 може да се придобива: 1. едновременно с подготовката за придобиване на съответната образователно-квалификационна степен; 2. след дипломирането."**

В Наредбата са фиксирани **общи задължителни учебни дисциплини и хорариум за подготовката на учителите в цялата страна:** чл.5, ал.1 "Обучението включва единен образователен минимум за теоретична и практическа подготовка при редовното обучение и 40 на сто от него при задочното обучение", като "теоретичната подготовка се осъществява чрез задължителни, избираеми и факултативни учебни дисциплини" (чл.6).

В чл.7 се определя **"минималният брой на задължителните учебни дисциплини и техният минимален хорариум в учебни часове"**, съответно: "1. педагогика (теория на възпитанието и дидактика) - 60 часа; 2. психология (обща, възрастова и педагогическа) - 45 часа; 3 аудио-визуални и информационни технологии в обучението - 15 часа; методика на обучението - 60 часа."

В чл.8 се фиксират изискванията за **"избираемите учебни дисциплини"**: с хорариум не по-малко от 15 учебни часа за всяка една". Те "се разпределят в зависимост от

характера на специалността в две групи, както следва: 1. първа група - педагогически, психологически и методически; 2. втора група - интердисциплинарни и приложно-експериментални дисциплини, свързани с професионално-педагогическата реализация на учителите. (2) Обучаващите се задължително избират по една или две учебни дисциплини от всяка от посочените в ал.1 групи."

Чл. 9 е посветен на основните "форми на обучение с минимален хорариум в учебни часове" за "практическата подготовка" на студентите: "хоспетиране – 30 ч.; текуща педагогическа практика – 45 часа; преддипломна педагогическа практика – 75 часа".

В Наредбата се обръща специално внимание на **преподавателския състав**, който трябва да осъществи обучението: "Лекционните курсове за задължителните учебни дисциплини се провеждат от хабилитирани в съответната научна област преподаватели, като не по-малко от $\frac{3}{4}$ от тях трябва да бъдат на основна работа в съответното висше училище." (чл. 7, ал. 1)

В чл.15 е фиксиран и **начинът на завършване на обучението**: "Обучението за придобиване на професионална квалификация "учител" завършва с интегриран практико-приложен държавен изпит." (ал. 1); "Държавният изпит по ал.1 се състои от изнасяне и защита на разработен от обучавания урок." (ал. 2) В чл.16 се посочва съставът на държавната изпитна комисия: "Държавният изпит се полага пред държавна изпитна комисия, чийто състав се определя със заповед на ректора на висшето училище." (ал. 1); "В състава на комисията по ал.1 задължително се включва учителят, при когото е провеждана преддипломната педагогическа практика" (ал. 2).

В чл. 17 на Наредбата се отбелязва и начина на удостоверяване на придобиването на професионалната квалификация "учител" - "със свидетелство към дипломата за завършена степен на висшето образование".

Според &2, Преходни и заключителни разпоредби: "Висши училища, които не отговарят на държавните изисквания, определени с наредбата, не могат да организират обучение за придобиване на професионална квалификация "учител" и да издават свидетелства по тази наредба".

Наредбата обаче "не се прилага за подготовката на студентите, обучавани по специалности от професионалните направления "Педагогика" и "Педагогика на обучението по..." (&1 от Преходните и заключителни разпоредби).

В България съществуват различни изисквания за упражняване на учителската професия в зависимост от образователната степен, в която се преподава или от спецификата на преподавания учебен предмет. Например длъжността "учител" в предучилищното образование или в началния етап на основното образование може да се заема от лица с висше образование по специалност от професионално направление "Педагогика" или по специалност от друго професионално направление с придобита професионална квалификация "учител" и допълнителна професионална квалификация "детски учител" или "начален учител".

В Закона за народната просвета специално се акцентира върху професионалната подготовка на учителя: Чл. 39, ал.1 "Учител (възпитател) може да бъде гражданин, който има учителка правоспособност."; ал. 2 "Подготовката на учителите се извършва в системата на висшето образование."; ал. 3 "Професионалната подготовка на учениците може да се извършва и от лица с образование по съответната специалност."; ал. 4 "На учителите и на директорите се осигуряват условия за повишаване на квалификацията им."

В Закона за висшето образование няма разпоредба, която да се отнася за придобиването на учителска правоспособност.

Придобиването на учителската правоспособност **не е обучение по нова специалност** в рамките на висшето училище, то се осъществява или в рамките на обучението в образователно-квалификационните степени специалист по, бакалавър и магистър, или като следдипломна квалификация след завършване на висше образование.

В приетата през м. юни **Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015 г.)** има специален раздел, наименован **“Повишаване на авторитета и социалния статус на учителя”**, първият подраздел на който е **“Квалификация на учителите”**. В него се акцентира върху значимостта на **“квалификацията на учителите (първоначална и последваща)”**, върху необходимостта от **“разработването на програма за развитие на професионалните компетенции на педагогическите кадри в няколко направления: периодично актуализиране на знанията; усвояване на нови методи в преподаването; обучение по информационни и комуникационни технологии”**.

Акцентът в този раздел е поставен **основно върху квалификацията на вече реализиращите се в образователната система учители и тяхното кариерно развитие**. Предвижда се **“въвеждане на система за кариерно развитие”**, която да бъде обвързана **“със системата на заплащане на труда”** с цел създаване на **“условия за конкуренция между учителите, мотивация за пълноценното им участие в процеса на обучение и възпитание в училище”**. Специално се отбелязва, че: **“Повишаването на квалификацията на учителите е от важно значение и във връзка с въвеждането на система за оценяване на качеството на работа на учителите, която от своя страна ще стои в основата на новия диференциран модел на заплащане на труда.”** **“Целта е индивидуалната работна заплата на всеки учител да бъде функция на неговото кариерно развитие и постигнатите резултати в процеса на обучение и възпитание на учениците.”**

Термините **pre-service** подготовка на учители и **in-service** квалификация на учители **не са заложили като такива в български нормативни документи** В документите основният термин, който се използва, е **квалификация**. Квалификацията на учителите се оценява като **елемент на държавната политика на Министерството на образованието и науката, ориентирана към професионално развитие и управление на човешките ресурси, заети в образователната система**. Свидетелство за това е новият **Устройствен правилник на МОН** (м. юни, 2006 г.), чрез който самостоятелно в структурата му се обособява **Дирекция “Квалификация и кариерно развитие”** (чл. 44): Като нейни основни функции са определени следните: **“1. организира и отговаря за дейностите по изпълнение на държавната политика за квалификацията на учителите и кариерното развитие; 2. участва в разработването и актуализирането на нормативната уредба, свързана с квалификацията на учителите и кариерното развитие; 3. разработва анализи, стратегии и програми за квалификация и кариерно развитие съобразно професионалните нужди по места с конкретна практическа приложимост, контролира и координира изпълнението им от страна на административните структури към министерството с функции в същата област; 4. координира взаимоотношенията с държавни институции, със средни и висши училища и с неправителствени организации, работещи в областта на квалификацията на учителите и кариерното развитие; 5. участва в дейности, свързани с хармонизирането на българското законодателство в съответствие с изискванията на Европейския съюз по отношение на политиките в областта на подготовката и квалификацията на учителите и**

кариерното развитие; 6. планира и подпомага организацията по обучение на учителите с цел повишаване на квалификацията и кариерното им развитие.”

Институционално ниво

Институционалното ниво е **нивото на висшите училища**, подготвящи учителски кадри.

Характерно за висшите училища в България е спазването на **принципа за академичната автономия**, фиксиран в:

- Конституция на Република България

Чл.53, ал. 4: “Висшите училища се ползват с академична автономия.” Държавата обаче “упражнява контрол върху всички видове и степени училища” (чл.54, ал. 6).

- Закон за висшето образование

“Академичната автономия включва академични свободи, академично самоуправление и неприкосновеност на територията на висшето училище.” (чл.19, ал. 3); “Академичната свобода се изразява в свобода на преподаването, свобода на провеждането на научни изследвания, свобода на творческите изяви и свобода на обучението.” (чл. 20); “Академичното самоуправление се изразява във ... 4. самостоятелно разработване и изпълнение на учебни планове и научноизследователски проекти; 5. избор на специалностите, по които се осъществява обучение...” (чл. 21)

Академичната свобода на висшите училища по отношение подготовката на бъдещите педагогически кадри най-вече се извява в свободата на избор по отношение структурирането на учебните програми и определянето на избираемите дисциплини (в т.ч. и на задължителни дисциплини при обучението на студентите, обучаващи се по професионалните направления "Педагогика" и "Педагогика на обучението по", спрямо които не се прилага Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител").

Изводи: в България е налице **двоен тип детерминираност на подготовката на учителите – на държавно и институционално ниво (ниво висше училище).**

На **държавно ниво** са определени очертанията на задължителния минимум за подготовка на учители, а **висшите училища са задължени да спазват този минимум, имайки обаче възможностите, предоставени им от академичната автономия.** Докато на **държавно ниво се фиксира общото**, то на **институционално ниво има възможност за очертаване на различия в подготовката на бъдещите учители** (преподавателски състав, качество на преподаването, характер на избираемите дисциплини, материално-техническа база и др.). Оттук произтича **голямата отговорност на висшите училища по отношение качеството на подготовката на педагогическите кадри, осъществявано в техните рамки, най-вече в рамките на първоначалната подготовка на учителите.**

Внимателният преглед на нормативните документи откроява като водещо понятието **квалификация на учителите**. **Налице е понятийно разминаване между Постановление на Министерски съвет №162, където е фиксиран терминът “професионална квалификация “учител” и Законът за народната просвета, където е използван терминът “учителска правоспособност” (който на практика не е дефиниран).** Липсва и диференциация между понятията **учителска правоспособност и педагогическа правоспособност** (второто понятие не е дефинирано никъде, въпреки че е по-общо по обем, тъй като в него би трябвало да се включва и подготовката на другите педагогически

кадри в образователната система на България, например възпитателите в училищата и други институции като Домовете за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителски грижи). Липсва и ясно очертаваща се диференциация между първоначалната (**предварителната, базовата**) и продължаващата (**последващата, надграждащата**) квалификация на педагогическите кадри. На практика висшите училища извършват едновременно и първоначална (**предварителна, базова**) и продължаваща квалификация на учителите (първоначална - основно в рамките на образователно-квалификационните степени “специалист по” и “бакалавър”; в образователно-квалификационната степен “магистър” част от студентите получават първоначална, а другите – продължаваща квалификация в зависимост от това дали имат или не трудов стаж в системата на образованието; същото важи и за образователно-научната степен “доктор”; секторите за следдипломна квалификация на висшите училища осъществяват както първоначална, така и продължаваща квалификация). Като цяло, обаче, **първоначалната подготовка на учителите, резултат от която е придобиването на професионална квалификация е функция единствено на висшите училища, издаващи съответния държавно признат документ – диплома или свидетелство за професионална квалификация.** Продължаващата квалификация на учителите е резултат от активност на държавно, регионално, институционално ниво, в т.ч. дейности на неправителствени организации.

1. 2. Към какви типове различия е насочена вашата държавна политика по отношение на предварителната подготовка на учителите?

За всеки тип различие, моля дайте цитати от официални документи (конституция, закон, бяла книга, стратегически ориентации, учебно съдържание и др.)

Типове Нива	Има насоченост	Няма насоченост	Цитати със справки
Имигранти (бежанци)	-	- да	- <i>Закон за убежището и бежанците</i> <i>Национална програма за интеграция на бежанците в Република България</i>
Културно и езиково разнообразие	-	Да	Етническо разнообразие: <i>Конституция на Република България</i> <i>Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства</i> <i>Национален план за действие по изпълнение на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства</i> Езиково разнообразие: Майчин език <i>Конституция на Република България</i> <i>Закон за народната просвета</i> <i>Правилник за приложение на Закона за народната просвета</i> <i>Наредба №2 от 18.05.2000 г. за учебното</i>

			<p><i>съдържание</i></p> <p><i>Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства</i></p> <p><i>Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план</i></p> <p><i>Наредба №6 за разпределението на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование</i></p> <p>Чужди езици*</p> <p><i>Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план</i></p>
Религиозни малцинства	-	да	<p><i>Конституция на Република България</i></p> <p><i>Закон за вероизповеданията</i></p> <p><i>Закон за народната просвета</i></p> <p><i>Правилник за приложение на Закона за народната просвета</i></p> <p><i>Наредба №2 от 18.05.2000 г. за учебното съдържание</i></p> <p><i>Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план</i></p> <p><i>Инструкция за провеждане на обучението по учебен предмет "РЕЛИГИЯ"</i></p> <p><i>Наредба №6 за разпределението на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование</i></p>
Хора със специални потребности	-	да	<p><i>Закон за интеграция на хората с увреждания</i></p> <p><i>Закон за народната просвета</i></p> <p><i>Правилник за приложение на Закона за народната просвета</i></p> <p><i>Национален план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета.</i></p> <p><i>Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-20015)</i></p>
Въпроси на пола	-	да	<i>Закон за защита срещу дискриминацията</i>
Друго:			

Конкретни цитати по видове различия:

Бежанци

Закон за убежището и бежанците

Чл. 26 "Децата до 18-годишна възраст имат право на обучение в държавните и общинските училища на Република България по ред, определен от председателя на Държавната агенция за бежанците и министъра на образованието и науката."

Национална програма за интеграция на бежанците в Република България (2005-2007 г.)

Раздел V – Образование. Цел: “Подобряване достъпа на бежанците до държавната образователна система.” Дейност 5 – “Провеждане на обучителни семинари с учители, работещи с деца – бежанци.”, Дейност 6 – “Разработване на пилотен проект за въвеждане на ресурсен учител в училища с концентрация на ученици бежанци.”

Етническо разнообразие

Конституция на Република България:

Чл.54 (1) “Всеки има право да се ползва от националните и общочовешките културни ценности, както и да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност, което се признава и развива от закона.”

Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства:

Приоритет на Стратегията е: “Пълноценна интеграция на ромските деца и ученици чрез десегрегация на детските градини и училищата в обособените ромски квартали и създаване на условия за равен достъп до качествено образование извън тях.”

Като един от общите проблеми в Стратегията е посочен: “1. 3. Не достигат квалифицирани кадри и липсва стратегия за квалификация и преквалификация на учители и административен персонал в областта на образованието за работа в мултиетнична среда и особено на работещите с деца-билингви.”

Като специфични проблеми по отношение на децата и учениците от ромското малцинство са посочени: “2. 1. 7. Недостиг на квалифицирани учители, познаващи ромската култура.” 4. 2. Недостиг на квалифицирани учителски кадри.”

В едно от 10-те направления, конкретизиращи 5-те стратегически цели се отбелязва необходимостта от: “5. Осигуряване на необходимите педагогически и административни кадри за реализиране на програми по интеркултурно образование, човешки права, принципи и ценности на гражданското образование.”

Към специфичните стратегически цели за децата и учениците от ромското малцинство се посочва: “1. 3. Квалификация и преквалификация на учителски кадри за работа в смесени паралелки.”

Заложеното в Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства е детайлизирано в **Национален план за действие по изпълнение на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (2004/2005 – 2008/2009 учебна година).**

По стратегическа цел 1: “Гарантиране правото на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства” са определени следните дейности:

- дейност 2 “Включване на разпоредби и клаузи в правилниците на детските градини, училищата и обслужващите звена и в длъжностните характеристики на училищния персонал за гарантиране на толерантно отношение към децата от етническите общности и създаване на подходяща училищна среда.”

- дейност 4 “Допълване на длъжностните характеристики на учителите и образователната интеграция и регламентиране в тях на компетентности, необходими за развиването на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства и за интегрирането им в училищния живот в съответствие с ценностите на Стратегията.”

- дейност 14 “Създаване и ежегодно обновяване на електронна база данни към МОН за образователни материали и обучителни форуми по интеркултурно образование, човешки права, билингвално обучение и изучаване на майчин език. В нея да има секция, отнасяща се до процеса на десегрегация – за детските градини и училищата, подлежащи на десегрегация и за броя ромски деца и ученици, излизащи от тях, както и за броя на постъпилите в приемните детски градини и училища.” Предвижда се изграждането на 1 национална и 28 областни електронни бази данни, а като очаквани резултати се посочват: “Повишена компетентност на учителите за пълноценно интегриране на децата и учениците от етническите малцинства и за развиване на културната им идентичност. Повишени възможности за ефективно провеждане и управление на десегрегационния/интеграционния процес.” Тук вече като отговорни институции се определят освен МОН и Регионалните инспекторати по образованието и общините.

Стратегическа цел 2: Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства

- дейност 3 “Провеждане на курсове за допълнителна квалификация на учителите по майчин език.” С очакван резултат: “Повишени компетентности на учителите за развиване на културната идентичност на децата чрез майчиния им език.” Отговорници: МОН, РИО, общини, висшите училища.

- дейност 4 “Организиране на ежегодни форуми за насърчаване на висши училища да подготвят бъдещите учители за работа в билингвална среда.” Очаквани резултати: “Променени учебни планове и програми на ВУ. Развиване на нови специалности във ВУ (предучилищна и начална педагогика с ромски език, предучилищна и начална педагогика с турски език и др.). Отговорни институции – МОН и висшите училища, срок: 2004-2009.

Стратегическа цел 4 “Превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и за създаване на атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство.”

- дейност 4 “Провеждане на курсове за допълнителна квалификация на педагогическия персонал по интеркултурно, билингвално образование и човешки права.” Очаквани резултати: “Повишена чувствителност на учителите и образователната администрация към етнокултурното разнообразие и човешките права и повишена компетентност за реализиране на интеркултурни образователни политики. Повишена чувствителност и компетентност на учителите да противодействат на етнически мотивирани конфликти в класната стая.” Отговорни институции: МОН, РИО, общини, висши училища

- дейност 5: “организиране по един път годишно на семинари за 20 обучителни екипа, които ще обучават педагогическия персонал по интеркултурно образование и човешки права”, отговорни институции: МОН, РИО, НСО

дейност 7: “Организиране на ежегодни форуми за насърчаване на висшите училища да разкриват различни форми на обучение, повишаващи чувствителността и знанията на бъдещите учители към етнокултурното разнообразие в България и международно установените стандарти за защита правата на човека, малцинствата и децата.” Очаквани резултати: “Променени учебни планове и програми на ВУ и обогатяването им с модули по интеркултурно общуване и човешки права. Разкриване на нови специалности във висшите училища. Повишена компетентност на бъдещите учители за преподаване в мултикултурна среда.”, отговорни институции – МОН, висшите училища.

През м. май, 2006 г. към МОН е създаден **Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства**. Според чл.3 (1) “Центърът разработва, финансира и подкрепя проекти, които имат за цел насърчаване на равния достъп до качествено образование и подобряване на резултатите от възпитанието и обучението на децата и учениците от етническите малцинства в България.” Една от дейностите на Центъра, фиксирана в чл.6, т.5 е “провеждане на квалификационни дейности на учителите в съответствие с целите по чл.3, ал.1”.

Към министъра на образованието и науката предстои да бъде утвърден нов състав на Консултативния съвет по образованието на децата и учениците от етническите малцинства **като съвещателен орган, в състава на който влизат представители от Министерството на образованието, висши училища, подготвящи педагогически кадри, неправителствени организации. Функционирането на този съвет е една добра възможност за установяване на преки контакти между представителите на държавната власт и университетите, подготвящи педагогически кадри, с цел по-добра координация между държавното и институционалното ниво и като краен резултат – по-голяма ефективност на процеса на интеграция на “различните” деца в образователната система.**

Езиково разнообразие:

Майчин език

Конституция на Република България

Чл.36, ал. 2: “Гражданите, за които българският език не е майчин, имат право наред със задължителното изучаване на българския език да изучават и ползват своя език.”

Закон за народната просвета: чл.8, ал. 2: “Учениците, за които българският език не е майчин, освен задължителното изучаване на български език, имат право да изучават своя майчин език в общинските училища при защита и контрол от страна на държавата.”

Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства

Като специфични проблеми са отбелязани: 2. 1. 8. “Недостиг на квалифицирани учители, владеещи ромски език.” 2. 2. 1. “Недостиг на квалифицирани учители, владеещи турски език, в общините с турско население.”

Като специфични стратегически цели са посочени: 1. 7. “Подготовка на квалифицирани учители по ромски език.” 2. 2. “Квалификация и преквалификация на учители по турски език и подготовка по методика на обучението по майчин турски език във висшите училища.” 3. 2. “Квалификация и преквалификация на учители по арменски език и иврит.” за децата и учениците от други етнически малцинства: “4. 2. Подготовка и квалификация на учители по майчин език.”

Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план

Чл.15, ал. 3: “В задължителноизбираемата подготовка се включва изучаването на майчиния език и религия.”

Наредба №6 за разпределението на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование

Чл.6, ал. 1 “Учебното време за задължителноизбираемата подготовка осигурява условия за надграждане на общообразователния минимум по чл.2.”, ал. 2: “Учебното време

за задължително избираема подготовка може да се използва и за изучаване на...2. майчин език”

Чужди езици

* Изучаването на чужди езици в България се разглежда като условие за успешна и пълноценна подготовка на учениците за реализацията им на пазара на труда или продължаването на обучението им след завършване на средно образование. Мотивът за включването им в настоящия текст е, че езикът като основен компонент на социо-културната идентичност е средство не само за придобиване на чисто лингвистична компетентност, но и за формиране на социо-културна и интеркултурна компетентност, необходими за осъществяване на оптимален контакт с представители на дадена култура (етнос, националност), идентифициращи се със съответния чужд език. По този начин изучаването на чужд език в училище е всъщност осигуряване на пространство за контакт не само с друг език, а и с друга култура (етнос, нация).

Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план

Чл.10 “Общообразователната подготовка в българското училище се осъществява чрез изучаването на учебни предмети, групирани в следните културно-образователни области: ...2. чужди езици.”

Чл.12. “Общообразователният минимум е основата на общообразователната подготовка. Той включва задължителни знания и умения, необходими за успешната реализация на учениците в следващата степен на образование.”

Религиозни малцинства

Конституция на Република България

Чл.13, ал. 1: “Вероизповеданията са свободни.”; ал. 2: “Религиозните институции са отделени от държавата.”; ал. 3: “Традиционна религия в Република България е източноправославното вероизповедание.”

Чл.37, ал. 1: “Свободата на съвестта, свободата на мисълта и изборът на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи са ненакърними. Държавата съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи.”

Закон за вероизповеданията:

Чл.2, ал. 1: “Правото на вероизповедание е основно, абсолютно, субективно, лично и ненакърнено.” “Правото на вероизповедание включва правото на всеки свободно да формира религиозните си убеждения, както и да избира, променя и изповядва – съответно практикува – свободно своето вероизповедание, индивидуално или колективно, публично или частно, чрез богослужение, обучение, обреди и ритуали.”

Закон за народната просвета:

Религиозното различие функционира в условията на светски характер на образованието: чл. 5. "Образованието е светско."

Специалното религиозно образование обаче е разрешено при следните условия: Чл. 30, ал.1: “Религиозните институции в страната с разрешение на министъра на образованието и науката могат да откриват духовни училища за свои ритуални нужди за деца, завършили основно образование.”; ал. 2 “Образованието, получено в духовните училища, се приравнява към светското от Министерството на образованието и науката, ако са спазени държавните образователни изисквания за съответната степен на образование.”

Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план

Чл. 10 “Общообразователната подготовка в българското училище се осъществява чрез изучаването на учебни предмети, групирани в следните културно-образователни области: ...4. Обществени науки, гражданско образование и религия.”

Чл.15, ал. 3 “В задължителноизбираемата подготовка се включва изучаването на майчиния език и религия.”

Инструкция за провеждане на обучението по учебен предмет "РЕЛИГИЯ"

Чл.2 "Учениците от първи до дванадесети клас имат право да изучават учебния предмет "Религия" в часовете за задължителноизбираема и или свободноизбираема подготовка."

Чл.11 "Учители по учебния предмет "Религия" могат да бъдат лица, които притежават висше образование от областта "хуманитарни науки" – професионално направление "Религия и теология", начални учители, завършили обучение в курс по религия в богословските факултети на висшите училища в Република България или лица, завършили Висшия ислямски институт."

Наредба №6 за разпределението на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование

Чл. 6, ал. 2 “Учебното време за задължителноизбираемата подготовка може да се използва и за изучаване на ... (3) религия.”; Чл.20 “Учебните часове, определени за свободноизбираема подготовка, осигуряват условия за обучение и извън културно-образователните области по чл.10 от Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, вкл. и по религия.”

Хора със специални потребности

Закон за интеграция на хората с увреждания:

Раздел II – “Образование и професионална подготовка”

Чл. 17 “Министерството на образованието и науката осигурява: 1. Обучение на децата с увреждания от предучилищна и училищна възраст в училищата ...2. Подкрепяща среда за интегрирано обучение на децата с увреждания.”

Чл.20 “Висшите училища осигуряват: ... (2) подготовка на специалисти за работа с хора с увреждания.”

Закон за народната просвета:

Чл. 27, ал. 1 “Децата със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания се обучават интегрирано в училищата по чл. 26, ал. 1, т. 1 - 10.”; ал. 2 “Задължение на училищата по ал. 1 е да приемат деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания.” ал. 3 “За деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания могат да се създават и специални училища и обслужващи звена.”

Национален план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета:

Към оперативна цел 5: “Обучение и квалификация на педагогически и управленски кадри за работа с деца със специални образователни потребности в обща образователна среда” са предвидени 3 дейности, отговорни за реализирането на които са посочени МОН, ВУ и НСО:

Дейност 3: “Включване в учебните планова на всички педагогически специалности във висшите училища на лекционни курсове за интегрирано обучение на деца със специални образователни потребности”, изпълнители: МОН, ВУ, НСО

Дейност 1: “Осъществяване на обучение на експерти от РИО, директори на детски градини и училища, училищни психолози, педагогически съветници, общинска администрация.”

Дейност 2. “Провеждане на курсове за квалификация на педагогическите кадри, които ще осъществят интегрирано обучение в пилотните общини.”, изпълнители: МОН, съвместно с НСО

Към оперативна дейност 2 “Създаване на подкрепяща среда в детските градини и училищата за включване на деца със специални образователни потребности в образователния процес” е предвидено “Осигуряване на ресурсни учители, допълнителен помощен персонал (придружители, лични асистенти) за подпомагане на интегрираното обучение.” (т. 8)

Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006-20015)

“За онези деца, които нямат равен старт (деца, недостатъчно добре владеещи български език, деца със специални образователни потребности, деца от социално слаби семейства и др. е необходимо да се полагат специални грижи с оглед тяхното пълноценно участие в образователния процес. Равният достъп до образование не означава еднаква грижа за всички деца, а диференциране на грижата спрямо техните различни потребности.” (в IV, 1.)

“Интегрирането на децата със специални образователни потребности изисква поредица от мерки с оглед създаване на подкрепяща среда за тяхното обучение, включително създаване на достъпна физическа среда, предоставяне на специални учебници и учебни помагала и технически пособия и средства, обучение на педагогическите кадри за работа с тези деца.” (в VII, 4.)

Въпроси на пола

Закон за защита срещу дискриминацията

Чл.35, ал. 1: “Лицата, осъществяващи обучение и възпитание, както и съставителите на учебници и учебни помагала са длъжни да предоставят информация и да прилагат методи на обучение и възпитание по начин, насочен към преодоляване на стереотипи за ролята на жената и мъжа във всички сфери на обществения и семейния живот.”; чл.35, ал. 2: “Детските градини, училищата и висшите училища включват в своите образователни програми и планове обучение по проблемите на равенството на жените и мъжете.”

В новия **Устройствен правилник на Министерството на образованието и науката** в чл. 41 са дефинирани функциите на **Дирекция "Образователна среда и образователна интеграция"**, част които са пряко свързани с проявленията на разнообразието в българската образователна система:

“1. организира и подпомага осъществяването на държавната политика за развитие на формите на образователна интеграция на деца и ученици със специални образователни потребности и за деца и ученици, лишени от родителска грижа;

2. подпомага процеса на евроинтеграция и разработва стратегии и програми за прилагане на европейските изисквания в областта на интеграцията на децата и учениците

от етническите малцинства чрез осигуряване на еднакви образователни възможности за децата и учениците от тях;

3. подпомага процеса на евроинтеграция и разработва стратегии и програми за прилагане на европейските изисквания в областта на интеграцията на децата и учениците от семейства на мигранти;

4. подпомага осъществяването на държавната политика в областта на духовното развитие на децата и учениците със средствата на изкуството, религията, спорта, отдиха и туризма, нравственото и естетическото възпитание и културния обмен; разработва стратегии и програми за възпитание на децата и учениците в дух на патриотизъм, етническа, религиозна и културна толерантност;

5. разработва стратегии и програми и организира работата за откриването и развитието на таланти деца в областта на изкуството, науката и спорта; инициира и спомага за провеждането на международни, национални и регионални конкурси, свързани с творческата реализация на учениците;

8. разработва стратегии и контролира изпълнението на дейностите, свързани с формиране на съвременна ценностна система у децата и учениците чрез гражданско образование;

10. съдейства при разработването и при провеждането на държавната политика, свързана с развитието на системата от детски градини, училища и обслужващи звена, във връзка с интегрирането на деца и ученици със специални образователни потребности и хронични заболявания - откриване, преобразуване, закриване, промени в статута и наименованието на детски градини, училища и обслужващи звена;

11. подпомага и контролира дейностите, свързани с приема на деца и ученици със специални образователни потребности и хронични заболявания в детски градини, училища и обслужващи звена.”

Изводи:

Всички **посочени** нормативни документи съдържат **достатъчно потенциал за включване в педагогическата подготовка на проблема за разнообразието в различните му проявления. Този потенциал е заложен в т.ч. в съдържанието им, отнасящо се до по-общата политика на държавата – по отношение на недопускане на дискриминация, организация на учебния процес и управление на училището, закрила на децата със специални образователни потребности и др.**

Прегледът на съществуващите документи показва, че се обръща специално внимание на квалификацията на учителите за работа с **различни групи деца**, най-вече по отношение на:

- езиковото **разнообразие** – майчин език, чужд език
- религиозното **разнообразие**
- етническото **разнообразие**
- деца със специални **образователни** потребности.

Могат да бъдат открити **3 основни акцента**, заложи в нормативните документи:

1. **Съхраняване на културната идентичност** (езикова, етническа, религиозна)

По отношение на езиковата и религиозната идентичност това се осъществява чрез специалната подготовка на учители по майчин език и религия, фиксирано в съответни нормативни документи.

2. Специализирана подготовка за работа с деца със специални **образователни** потребности

По отношение на децата със специални образователни потребности това се осъществява чрез подготовката на специални педагози и ресурсни учители

3. Интеграция на **различни групи деца** в образователната система.

За успешното реализиране на интеграцията на **различни групи деца** в образователната система е **необходимо включването в подготовката на всички учители на теми с такъв тип съдържание**, което би трябвало да бъде осъществено от висшите училища – задача, която все още не може да се каже, че е удовлетворително решена. **Колкото и добре да е дефинирана на държавно ниво съответна политика по отношение разнообразието в училище, ако всички учители не са подготвени да работят с **различни групи деца**, реализацията на държавната политика ще бъде поставена под въпрос.** Така отново се стига до **отговорността на висшите училища за реализацията на държавната политика** в тази насока, както и до въпроса на **оптималната координация и взаимодействие на усилията между държавното и институционалното ниво.**

Като особено значим тук може да бъде изведен въпроса на **инициативата и механизмите за осъществяване** на такъв тип координация и взаимодействие. Това може да бъде осъществено както от страна на представители на държавното ниво, така и от представители на висшите училища. В България са налице и двата варианта. **Ефективността обаче от проявена инициативност зависи както от характера на съответната реакция от другата страна, така и от начина, по който информацията стига (или не) до интересуващите се от проблематиката специалисти.** Като парадокс в тази насока може да бъде посочен фактът, че, от една страна, **до Министерството на образованието и науката не достига информация за реално осъществявана подготовка на педагогически кадри** (под формата на учебни дисциплини, теми в рамките на учебни дисциплини) за работа с **различни групи деца**, а от друга – че **инициативи на Министерството на образованието и науката не достигат до конкретно интересуващи се от проблематиката преподаватели във висши училища**, които биха могли да съдействат за реализацията на съответни елементи на държавната политика на институционално ниво чрез включването им в съответни педагогически дисциплини.

В заложените дейности в Националния план за действие по изпълнение на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и Националния план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета има **пряко фиксирани съвместни ангажименти с висшите училища, подготвящи педагогически кадри.** Все още обаче би могло да се каже, че **реализацията на тези дейности по-скоро предстои, а не е осъществена на практика** по една или друга причина. **Обединяването на усилията на държавното и институционалното ниво (висшите училища) е условието за оптималната ефективност на процеса на подготовката на учителите за работа с “различни” деца.**

1. 3. В предварителната подготовка на учителите как вашата държавна политика насочва внимание към **разнообразието**?

Видове Нива		Има насоченост	Няма насоченост	Цитати със справки
Преподаване на разнообразието	Включва всички условия, които улесняват студентите да придобият знание и разбиране на въпроси, отнасящи се до и засягащи разнообразието (напр. езиковото разнообразие в Европа и неговите последици за училищата, човешката миграция и последиците за мултикултурните общества и др.)	-	Да	Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства Национален план за действие по изпълнение на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (2004/2005 – 2008/2009 учебна година). Национален план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета
Управление на разнообразието	всички програми, насочени към нагласи, методи и умения за занимаващите се с различни групи ученици (умения за преговаряне, управление на конфликти, изграждане на взаимно доверие, живеене заедно и др.)	-	Да	Закон за защита срещу дискриминацията Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства
Подчертаване (изтъкване) на разнообразието	да се отиде след знанието за и справянето с разнообразието , създаване на условия за ценене на разнообразието и развитието на една включваща участваща атмосфера към равни възможности за всички	-	Да	Конституция на Република България Закон за защита срещу дискриминацията Закон за народната просвета Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства: Национален план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета

Уточняващи текстове към съдържанието на таблицата

Към управление на разнообразието:

Закон за защита срещу дискриминацията

В този закон Раздел II е специално посветен на “Защита при упражняване правото на образование и обучение”.

Чл.29 (1) “Министърът на образованието и науката и органите на местното самоуправление вземат необходимите мерки за недопускане на расова сегрегация в

обучаващите институции.” (2) “Ръководителят на обучаваща институция предприема ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на учебното място от страна на лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от учащ се.”

Чл.30 “Ръководителят на обучаваща институция поставя на достъпно място текста на закона, както и всички разпоредби от вътрешните правила, отнасящи се до защитата от дискриминацията.”

Чл.31 “Ръководителят на обучаваща институция, получил оплакване от учащ се, който се смята за подложен на тормоз от лице на педагогическия или непедагогическия персонал или от друг учащ се, е длъжен незабавно да извърши проверка и да предприеме мерки за прекратяване на тормоза, както и за налагане на дисциплинарна отговорност.”

В отчета по **Националния план за действие по Десетилетието на ромското включване**, период 2005 - юни, 2006 г. се посочва, че са разработени : “проекти за антидискриминационни разпоредби”, обсъдени с експертите в РИО, отговарящи за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства на работна среща през м. май, 2006 г. “Изготвените проекти на антидискриминационни разпоредби ще бъдат предложени на директорите за училищните правилници през септември, 2006 г.”

Към подчертаване (изпъкване на) [разнообразието*](#)

Конституция на Република България

Чл.6, ал. 2: “Всички граждани са равни през закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.”

Закон за защита срещу дискриминацията:

Чл.4, ал. 1 “Забранена е всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.”

Чл. 5 “Тормозът на основата на признаците по чл.4, ал.1, сексуалният тормоз, подбуждането към дискриминация, преследването и расовата сегрегация, както и изграждането и поддържането на архитектурна среда, която затруднява достъпа на лица с увреждания до публични места, се смятат за дискриминация.”

Закон за народната просвета:

Чл.4, ал. 2: “Не се допускат ограничения или привилегии, основани на раса, народност, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и обществено положение.

Чл.15, ал. 1, т. 1. “Държавните образователни изисквания определят равнищата на необходимата общообразователна и професионална подготовка и създават условия за: 1. изграждане на свободна, морална и инициативна личност, която като български гражданин уважава законите, правата на другите, техния език, религия и култура;”

Закон за висшето образование

Чл. 4. “Във висшето образование не се допускат привилегии и ограничения, свързани с възраст, раса, народност, етническа принадлежност, пол, социален произход,

политически възгледи и вероизповедание, с изключение на случаите, изрично посочени в Правилника за дейността на висшето училище в съответствие с особеностите на обучението и бъдещата професия.”

Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства: “Системата на народната просвета е призвана да формира като базисна обществена ценност уважението към правата и свободите на всеки индивид и да не допуска дискриминация на никакво основание. Тя трябва да се ангажира със създаването на съвременни условия в българското училище за опознаване и разбирателство между различните етнически и верски групи, като систематично полага усилия за преодоляване на предразсъдъците и дискриминацията по етнически и верски признак.”

*Подчертаването (изпъкването) на различieto в нормативните документи е налице основно в текстове с антидискриминационен характер, подчертаващи недопускането на дискриминация на базата на съответните признаци, т. е. тези документи не утвърждават различията, а по-скоро илюстрират вниманието на държавната политика, насочено към защита на различията в обществото..

Коментари:

В предходната и в тази точка се цитират едни и същи нормативни документи, което е неизбежно поради факта, че там, където се споменава дадено вид различие, има и текст, свързан с обучението и квалификацията на учителите да работят с деца, които го притежават.

Част от съдържанието на цитираните в този и в предходния параграф документи става **по-скоро оказва индиректно, косвено влияние върху педагогическата подготовка на учителите.** Такъв тип текстове по-скоро **детерминират характера на педагогическата подготовка на учителите, а не фиксират точно необходими знания, умения, които трябва да се формират в нейните рамки.** Това може отново да бъде обяснено с факта, че в България висшите училища определят съдържанието на учебните си планове и програми съобразно автономията, която притежават. Реално, такъв тип диференциация според определените тук нива, по-скоро може да бъде направена на ниво конкретно висше училище, примери за което ще бъдат дадени по-нататък.

Част 2 УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ/ПРОГРАМИ

2. 1. Кой носи отговорността за дефинирането на учебното съдържание/учебните програми за предварителната подготовка на учителите?

- за началното образование – висшите училища, подготвящи начални учители;
- за средното образование – висшите училища, подготвящи педагогически кадри за средното образование.

Коментари:

Автономията на висшите училища по отношение определяне на характера на учебното съдържание/учебните програми е заложена в Закона за висшето образование, глава 4 “Академична автономия”:

“Факултетът е основно звено на висшето училище, което обединява катедри за осигуряване на обучението на студенти, докторанти и специализанти в едно или няколко

професионални направления от областите на науката, по които висшето училище е акредитирано да провежда обучение.” - чл. 26, ал.1.

Като “основно звено на висшето училище” - чл.25, ал. 2, Факултетният съвет е основен “орган за управление на факултета”, една от функциите на който е да “приема учебните програми на специалностите, за чието преподаване отговаря факултетът и индивидуалните планове за обучение на студенти, докторанти и специализанти” (чл.26, ал. 8, т.6).

Друга негова основна функция е да “предлага на академичния съвет” “проекти на учебни планове и квалификационни характеристики по степени и специалности (чл.26, ал. 8, т.2 б)

Самите учебни програми се предлагат на ниво **катедра** от съответния преподавател, който ги е изработил: (1) “**Катедрата** е звено на факултет, департамент, филиал или колеж, което осъществява учебна и научноизследователска (художествено-творческа) дейност по една или група сродни дисциплини. Катедрата включва най-малко 7-членен академичен състав на основен трудов договор във висшето училище.” -чл.26д, ал. 1.

След обсъждането на програмата тя се внася за утвърждаване от страна на Факултетния съвет. В Закона за висшето образование липсва конкретизация на функциите на катедрата. Те са конкретизирани в съответните Правилници за устройството и дейността на отделните висши училища. Като пример ще бъде посочен Правилника за устройството и дейността на Софийския университет “Св. Кл. Охридски”: Правомощия на катедрения съвет, чл.66, ал.1, т. 1: “предлага на Факултетния съвет или съвета на департамента: а. учебни програми по преподаваните учебни дисциплини”.

2. 2. Има ли централизирано учебно съдържание. Ако не, има ли общи елементи, представени в образованието на учителите в страната? Посочете кои, ако има.

- за началното образование: общи елементи има по отношение на общопедагогическата подготовка (теория на възпитанието и дидактика), психологически блок дисциплини, методически блок дисциплини, свързани с подготовката на студентите като преподаватели по конкретни учебни дисциплини в рамките на началното образование

- за средното образование: общите елементи за подготовката на учители бяха вече посочени в началото на доклада – фиксирани в Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация “учител”.

Коментари: -

2. 3. Има ли скорошни промени/реформи, които акцентират върху предварителната подготовка на учителите?

В процес на подготовка е **новата нормативна уредба по отношение на изискванията за придобиване на учителска правоспособност и квалификация, при която се поставя акцент върху професионалната компетентност**. Тази нормативна уредба би следвало да предвиди кариерното развитие на учителите и диференцираното заплащане на труда им. Съгласно заложените срокове би трябвало посоченият процес на подготовка да приключи в края на 2006 година.

Разработен е проект на “**държавно образователно изискване**” за “**учителската правоспособност и квалификация**”, съгласно разпоредбата на чл. 16, т.12 на **Закона за народната просвета**). Това държавно образователно изискване трябва да бъде прието с наредба на Министерски съвет (чл.17, т.2, Закон за народната просвета). В него се определят ключовите професионални компетенции на бъдещите и действащите учители, като се отчитат европейските практики и изисквания в тази област.

С разработването на държавно образователно изискване за учителска правоспособност и квалификация се цели:

- да бъде осигурена подготовка, която да гарантира мобилност и гъвкавост на работещите в системата на средното образование при адаптиране в динамично променящата се професионална среда;
- да се определят възможности за включване в обучения за учителска правоспособност;
- да се определят компетенциите (знанията, уменията) и качествата на бъдещия учител;
- да се разшири взаимодействието между обучаващите институции и училищата по отношение на програмите за практика и стаж;
- да се предложи стандарт за минималните изисквания за придобиване на учителска правоспособност;
- да се регламентират условията за заемане на длъжността в различните професионални области.

В основните структурни компоненти на проектът за държавно образователно изискване за учителска правоспособност и квалификация се определят: учителската правоспособност, обхват на обучението и неговите компоненти, професионални компетенции на учителите, орган и процедура за признаване на учителската правоспособност, изисквания за задължителна периодична квалификация, обучение за нова или допълнителна квалификация при продължаващо обучение на учителите и кариерно развитие, учредяване на регистър, осигуряващ база данни за педагогическите кадри и др.

Чрез проекта се повишават изискванията към уменията и способностите на учителите за работа в мултикултурна среда и осъществяване на интеркултурен диалог, формиране и развитие на гражданско поведение на децата и учениците, утвърждаване равнопоставеността на всички деца без разлика на тяхната религиозна и етническа принадлежност или специфични образователни потребности, прилагане на съвременни информационни и комуникационни технологии, задължително, продължаващо обучение в хода на професионалната им дейност и др.

Новият Устройствен правилник на МОН **също** се разглежда като една съществена стъпка към оптимизирането на дейностите, свързани с учителската правоспособност и квалификация.

2. 4. Социо-културното **разнообразие в учебното съдържание/учебните програми в подготовката на учителите:**

за началното образователно ниво

Типове Нива	Няма насоченост	Има насоченост	Цитати със справки
----------------	--------------------	-------------------	--------------------

Преподаване на разнообразието	-	Да	<p>Специалности: Начална училищна педагогика и чужд език (Факултет по начална и предучилищна педагогика, Софийски университет; Факултети по педагогика – Великотърновски университет, Шуменски университет, Пловдивски университет) Начална училищна педагогика и ромски език” (бакалавърска степен, Великотърновски университет) Магистърска програма “Интеркултурно образование в детската градина и началното училище”, Факултет по начална и предучилищна педагогика, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”) – приложение 3, и др.</p> <p>Дисциплини: Увод в ромистиката, Ромски език – практически курс, Граматика на ромския език и др. (специалност Начална училищна педагогика и ромски език, Великотърновски университет) и др.</p> <p>Теми (или подтеми) в рамките на дисциплини: Педагогическа социология, Педагогическа диагностика, Педагогическа психология (Педагогически колеж, гр. Враца, към Великотърновския университет) Семейна педагогика, Семейство и девиантно поведение, Социална педагогика, Психология на деца в неравностойно социално положение, Семейство и семейни политики, Проблеми на девиантното поведение (специалност Начална училищна педагогика, Педагогически колеж – гр. Плевен към Великотърновския университет)</p>
Управление на разнообразието	-	да	<p>Дисциплини и теми в рамките на дисциплини в междууниверситетска магистърска програма “Образователен мениджмънт”, реализирана в няколко университета в България – Софийски университет, Югозападен университет, Шуменски университет, Пловдивски университет, Великотърновски университет</p>
Подчертаване (изпъкване) на разнообразието	-	да	<p>Специална насоченост на образователната политика на няколко висши училища, подготвящи кадри за началната образователна степен по отношение етническото разнообразие: Шуменски университет, Великотърновски</p>

			университет, Югозападен университет, Софийски университет – учебни планове, учебни дисциплини, разработване на проекти, създаване на центрове в контекста на интеркултурния диалог и образование
--	--	--	--

За средното образователно ниво:

Типове Нива	Няма насоченост	Има насоченост	Цитати със справки
Преподаване на разнообразието	-	Да	<p>Магистърска програма: Гражданско и интеркултурно образование (Факултет по педагогика, Шуменски университет)</p> <p>Специалности: Специална педагогика – бакалавърска степен (Софийски университет, Шуменски университет, Великотърновски университет и др.)</p> <p>Няколко магистърски програми в рамките на специалност Специална педагогика (Факултет по начална и предучилищна педагогика, Софийски университет)</p> <p>Дисциплини: “Интеркултурно възпитание” (приложение 2), “Педагогически аспекти на феномена бежанци”, “Образование по правата на човека и детето”, “Работа с общности”, “Интелектуални различия и възпитание”, “Дефектология” (специалност Педагогика, Факултет по педагогика, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”)</p> <p>Теми (или подтеми) в рамките на дисциплини: Тема “Интеркултурно възпитание” (дисциплина Педагогика, студенти от няколко филологически специалности, специалност Философия, Софийски университет</p> <p>Теми: Извънучилищни форми за работа с деца със специални потребности, Работа с извънучилищни институции на етническите малцинства, Извънучилищни институции, работещи с деца – бежанци (дисциплина Работа с извънучилищни институции, модул Педагогическо консултиране, специалност Педагогика, Факултет по педагогика, Софийски университет)</p> <p>Тема: Ромското семейство (дисциплина</p>

			Семейство и девиантно поведение, специалност Педагогика, Факултет по педагогика, Софийски университет) и др.
Управление на разнообразието	-	Да	Дисциплини и теми в рамките на дисциплини в междууниверситетска магистърска програма “ Образователен мениджмънт ”, реализирана в няколко университета в България – Софийски университет, Югозападен университет, Шуменски университет, Пловдивски университет, Великотърновски университет
Подчертаване (изпъкване) на разнообразието	-	да	<p>Проект на Шуменския университет “Университет на толерантността”.</p> <p>Специална политика на университета по отношение на студентите от различните малцинства (около ¼ са представители на турското и ромското малцинства). Цел на проекта е “да бъдат развити традициите, съществуващи в университета, в областта на толерантността към малцинствата от всякакъв тип (етнически, с физически увреждания и др.)”</p> <p>В Педагогическия колеж на Шуменския университет – гр. Добрич, се осъществява специализирано обучение на студенти с увреждания.</p> <p>Създаване на центрове в рамките на университети по интеркултурно образование. Например: Югозападен университет – Център за межкултурни и образователни взаимодействия (приложение 4); Софийски университет “Св. Кл. Охридски” – Център за межкултурно образование</p>

Коментари:

В България има разнообразна практика по отношение интегрирането в рамките на подготовката на бъдещите учители на учебно съдържание, свързано с **отделни видове различия** – при студенти, подготвящи се по образователно-квалификационните степени “специалист по”, “бакалавър” и “магистър”, както вече и по образователно-научната степен “доктор”.

В учебното съдържание най-голям акцент се поставя върху етническото разнообразие и подготовката на специалисти за работа с деца със специални образователни потребности (доколкото в България специалността Специална педагогика има своите солидни традиции). Тази подготовка обаче е основно насочена в рамките на педагогическите факултети. Под въпрос остава подготовката за работа с **различни групи ученици** на студентите от всички останали специалности, подготвящи се за получаване на педагогическа правоспособност, които се обучават в други факултети на съответните

университети. В момента не разполагаме с информация (освен за Софийския университет) дали това се прави под някаква форма в страната..

2. 5. От коя година се използват актуално учебно съдържание/учебни програми за подготовката на учителите?

За началното училищно ниво: в повечето случаи след 2000 г.

За средното училищно ниво: в повечето случаи след 2000 г.

Коментари: **Основна детерминанта** на включването на такъв тип курсове в подготовката на учителите е най-вече **личността на преподавателя – неговия професионален интерес от проблематиката, индивидуалната му готовност да подготви и реализира такъв курс**. Друга детерминанта е **съществуването на съответна бакалавърска или магистърска специалност, в рамките на които да могат да бъдат предложени подходящи курсове**. Поради тази причина има различия в стартовата година на различните учебни програми.

Значима детерминанта за включване на такъв тип учебни дисциплини е **проявената съпричастност и желание за съдействие от страна на представители на различни етнически общности, хора с увреждания, организации на общности – етнически, религиозни, на хора с увреждания, на международни и национални организации и институции, ангажирали се с проблемите на различните групи хора в обществото**. Това има изключително голямо значение **по отношение практическата работа със студентите**, възможността да посетят събития, да се срещнат с представители на малцинства, хора с увреждания, дори да участват активно по-нататък в организиране на дейности с деца със съответни различия. Без такъв тип подкрепа ефективността на подготовката на студентите не би била оптимална.

2. 6. Има ли някакво оценяване на резултатите от прилагането? Ако да, кои са главните достигнати резултати?

За началното училищно ниво: методи, оценяващи постиженията на студентите в резултат от обучението по съответните дисциплини – тест, методическа разработка, есе, изпит, текуща оценка и др.

За средното училищно ниво:

- анкетиране на студентите в края на курса; анализ на съдържанието на подготвено от студентите портфолио, компоненти на което са анализ на казуси, есета и др., анализ на съдържанието и характера на презентирането на проекти, друг вид презентации, постери, участие на студенти в доброволчески дейности с деца от различни етнически групи и др.

- методи за оценяване на постиженията на студентите в резултат от обучението по съответните дисциплини – текуща оценка, изпит, есе, проект и др.

Коментари:

Една от възможностите за оценяване на резултатите от прилагането на програмите е **цифровата оценка**, която студентите получават в края на курса. Тя обаче по-скоро

отразява степента на усвоените знания и умения, а не толкова на степента на формираните позитивни нагласи към различията (въпреки че това може да е естествен резултат от формираните знания и умения).

Друг път за оценяване на резултатите от прилагането на програмите може да бъде допълнителният анализ на продукти от дейността на студентите по време на и в края на осъществяването на курса (есета, анализи на казуси, презентации и др). Те вече могат да дадат информация и за степента на формираност на съответни нагласи у студентите. Такъв тип оценяване е много по-трудоемко и не е задължително за преподавателя (освен ако той няма съответен научно-изследователски интерес към такъв тип оценителни дейности).

Като пример в тази насока могат да бъдат посочени оценяващи процедури, осъществявани във Факултета по педагогика на Софийския университет “Св. Кл. Охридски”, които по-подробно ще бъдат представени в допълнителното приложение, посветено на дейностите на този факултет.

2. 7. Има ли някакво учебно съдържание/учебна програма, подготвена да замести съществуваща в момента?

Липсва информация по този въпрос

ЧАСТ 3 – УЧИТЕЛСКА КВАЛИФИКАЦИЯ

3. 1. Коя част от учителската професионална квалификация се занимава в въпроси на **разнообразието**?

	стандарти	Кредити	Изисквания на учебното съдържание	Практически опит	Специфични курсове	Проекти	Друго
За началното училищно ниво	Няма	Варират от 1 до 5*	Да	Да	Да	Да	-
За средното училищно ниво	няма	Варират от 4 до 5*	да	да	да	да	-

*Варират в зависимост от статуса на учебната дисциплина в учебния план.

3. 2. Какви са изискванията по отношение на посочената по-горе квалификация?

	Задължителни	Избираеми	Свободни (факултативни)	Друго
За началното училищно ниво	да	да	Да	-

За средното училищно ниво	-	да	да	-
---------------------------	---	----	----	---

3.3. По какъв начин този вид квалификация – занимаване с въпроси на **разнообразието – е интегриран в настоящото учебно съдържание/учебни програми?**

	Интердисциплинарни модули	Специални и модули	В основни предмети	Вътре в дисциплини и модули	друго
За началното училищно ниво	Липсва информация	Липсва информация	да	да	Специалности - бакалавърска и магистърска образователно-квалификационна степен
За средното училищно ниво	Липсва информация	Липсва информация	да	да	Липсва информация

Коментари:

Специализираните курсове, посветени на проблеми на **разнообразието**, обикновено са **избираеми или факултативни** (както за учители за началното, така и за средното образование). В по-редки случаи има такива, фиксирани като задължителни (основно в специалности в бакалавърска и магистърска степен, конкретно насочени към интеркултурната проблематика).

Това важи включително за дисциплините, фиксирани в Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация “учител”. Блокът от дисциплини, фиксиран в тази Наредба е избираем за студентите от редица специалности, различни от чисто педагогическите (в редки случаи този блок е задължителен – например за специалност Тюркология и Амренска филология, Софийски университет). Единствената възможност за тези студенти да се запознаят с проблеми на различията е **индивидуалната ангажираност на преподавателя да включи такъв тип тема** (напр. Интеркултурно възпитание) в учебната програма по Педагогика, съответно да има такава избираема или факултативна дисциплина, която да се предложи за избор на студентите. Освен това, предвидените часове за практическа подготовка (общо 150 часа) са основно насочени към наблюдение и реализиране на уроци по съответния предмет. реално липсва възможност за наблюдение на педагогическа практика извън рамките на съответния предмет – например посещения на класове, в които учат “различни” деца. Това е едно **сериозно ограничение** (има студенти, които сами изявяват желание за такъв тип посещения след лекция по проблеми, свързани с “различни” деца).

3.4. Какъв е целевият профил за бъдещите учители, изучаващи дисциплини, свързани с **разнообразието?**

Не бе установена информация за дефиниран такъв тип профил.

Индиректно обаче профилът може да бъде извлечен на базата на целите, задачите, очакваните резултати, съдържанието на учебни дисциплини, свързани с даден вид различие, фиксирани в разработените учебни програми и учебни планове.

3. 5. Как обучението за **разнообразието се признава в официалният сертификат на учителите?**

Държавните изисквания към съдържанието на основните документи, издавани от висшите училища, са фиксирани в **Наредба за държавните изисквания към съдържанието на основните документи, издавани от висшите училища**. Според чл.1 (1) 1. Висшите училища издават “диплома за завършена образователно-квалификационна степен на висшето образование “специалист по...”, “бакалавър” или “магистър” и приложение към нея”, както и 2. “европейско дипломно приложение” “на един от широко разпространените езици на Европейския съюз”.

Реални възможности чрез дипломата да бъде преценено дали завършилият съответна степен на висшето образование има някакъв тип специализирана подготовка по проблемите на **разнообразието** се съдържат в издаваното към дипломата приложение, част от “задължителните реквизити” към което са: чл.4, ал. 3, т. 2. в) “наименование на учебните дисциплини (лекции, практически и семинарни упражнения), самостоятелна работа, индивидуална работа с преподавател, научни изследвания, творчески проекти, участие в практика, стаж със съответстващия им хорариум и брой кредити по учебен план); г) “оценки от положените изпити (с думи и цифри), среден успех от курса на обучение (с думи и цифри)”; ж) “тема и оценки на дипломната работа (с думи и цифри), брой кредити”. Ако студентът е изучавал втора специалност, нанасянето на учебните дисциплини, резултатите, кредитите, става аналогично по посочения начин.

Обобщение: Ако по време на обучението си във висше училище студентът е изучавал **специализирани дисциплини, свързани с отделни видове различия**, това се отразява в **приложението към дипломата**. Същото се отнася и за студенти, разработили дипломни работи по такъв тип проблеми, тъй като в приложението към дипломата се отбелязва **заглавието на дипломната работа**. На практика, **приложението към дипломата за висше образование може да послужи като ориентир за степента на подготвеност на завършилия студент да работи с носители на съответни видове различия**.

ЧАСТ 4 – ИНСТИТУЦИИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА УЧИТЕЛИ

4. 1. Кои институции са отговорни за подготовката на учителите?

За началното образование: висши училища – университети, подготвящи специалисти в образователно квалификационните степени бакалавър, магистър; колежи, подготвящи специалисти по образователно-квалификационната степен специалист по

За средното образование – висши училища, подготвящи специалисти в образователно квалификационните степени бакалавър и магистър

Коментари: -

4. 2. Какво учебно съдържание/учебни програми се използват в тази категория от институции?

Отговор на този въпрос може да бъде намерен в изложеното като текст в предходните страници.

4. 3. Има ли процедури за оценяване за регулярно оценяване на тази категория от институции?

Основна процедура за регулярно оценяване на висшите училища в България е **акредитацията**. “Специализиран държавен орган към Министерски съвет за оценяване, акредитация и контрол на качеството на дейностите на висшите училища” е **Националната агенция за оценяване и акредитация** (Правилник за дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация, чл.2). Според **Закона за висшето образование**, чл. 75 (1) “Акредитацията е признаване от Националната агенция за оценяване и акредитация на правото на висшите училища да дават висше образование по образователно-квалификационни степени в определени области, професионални направления и по специалностите от регулираните професии чрез оценяване качеството на дейностите по чл. 6.”, (2) “Оценяването и акредитацията имат за цел да стимулират висшите училища да развиват своя потенциал и да повишават и поддържат качеството на предлаганото образование.”

Акредитацията бива два основни вида: **институционална и програмна**.

По-пряко отношение към оценяването на учебното съдържание и качеството на образователния процес има **програмната акредитация**, която според чл.78 (1) “се основава на оценяването на качеството на предлаганото образование в определено професионално направление в основно звено и/или филиал на висшето училище, на специалност от регулираните професии или научна специалност”. (2) “В рамките на професионалното направление оценяването е насочено към проверка на качеството на обучението на студентите във всички предлагани форми на обучение по образователно-квалификационните степени и образователната и научна степен “доктор”. (3) Обект на оценяване при програмната акредитация са: 1. структурата, организацията и съдържанието на учебните планове и програми; 2. профилът и квалификацията на преподавателския състав; 3. материално-техническата осигуреност на обучението; 4. методите на преподаване и оценяване постиженията на студентите; 5. управлението на качеството на образованието; 6. научноизследователската и художествено-творческата дейност на академичния състав и участието на студентите и докторантите в нея.” Тези 6 компонента са обединени в 3 сфери на дейност – образователна дейност, изследователска дейност и управление на образователния процес, към всяка една от които има дефинирани конкретни критерии за програмна акредитация за професионално направление и специалност от регулирана професия..

Към Националната агенция за оценяване и акредитация функционират 8 постоянни комисии, една от които е **Постоянната комисия по педагогически науки**, имаща за предмет на дейност (в съответствие с Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления) оценяването и акредитацията на висшите училища в три направления: “1. 1. Теория и управление на образованието, 1. 2. Педагогика и 1. 3.

Педагогика на обучението по...”. Постоянната комисия по педагогически науки на практика осъществява **оценяване и акредитация на висши училища, подготвящи педагогически кадри както за началното, така и за средното образование**. Нейната дейност обаче на практика **не обхваща подготовката на всички бъдещи учители в България, които се подготвят като базови специалисти в рамките на друго професионално направление** (напр. философия, математика, география и т.н.) и получават учителска правоспособност по време на своето обучение в съответен факултет. В рамките на акредитацията, осъществявана от другите постоянни комисии, например Постоянна комисия по хуманитарни науки и изкуства, Постоянна комисия по природни науки, математика и информатика, се осъществява и оценка доколко са спазени изискванията за придобиване на учителска правоспособност.

4. 4. В тези категории институции, как преподавателите са подготвени да преподават въпроси, свързани с **разнообразието**?

	Индивидуални изследвания	Специализирани курсове	Друго
За началната образователна степен	Да	Да	Участие в конференции, семинари, проекти и др.
За средното образование	Да	да	Участие в конференции, семинари, кръгли маси, работни групи и т.н.

Коментари:

Подготовката на преподавателите за преподаване на въпроси, свързани с **разнообразието** има следните детерминанти:

- **индивидуалния интерес и мотивираност на преподавателя**, намиращи проява в осъществяването на **индивидуални изследвания** (например под формата на докторски дисертации) или **групови изследвания** (например под формата на проекти). Като пример за такъв тип научно-изследователски проект, осъществен във Факултета по педагогика, СУ “Св. Кл. Охридски”, “Училищни и извънучилищни дейности с деца-бежанци в България” (2005-2006 г.), в който бяха включени 6 преподаватели и 3 докторанта. Резултатите от научното изследване бяха включени веднага в процеса на обучение по няколко учебни дисциплини. Друг пример е осъщественото от колектив в Шуменски университет, 2005 г., проучване на учебници и учебни помагала за 1-4 клас за представянето в тях на ромската и други малцинствени групи.

- **участието в обучителни семинари (в т.ч. уъркшопове в рамките на проекти), организирани от различни институции и организации, на международно и национално ниво** – напр. организирани от Съвета на Европа, в т.ч. Европейския център за модерни езици; по линия на програма АРИОН на Европейската комисия; в резултат от сътрудничество между офис на Върховния комисар за бежанците, Държавната агенция за бежанците и университет (Факултетите по педагогика на Шуменския и Софийския университет).и др.

- **участие в международни и национални конференции** по проблеми на мястото на различията в образователната система, където не само може да бъде изнесен собствен доклад, но и да се научи много за постиженията на другите участващи в конференцията.

- самостоятелно проучване на литература по тези въпроси, в т.ч. на информация, намираща се в интернет пространството
- поддържане на контакти с “носители” на различия – религиозни, етнически, езикови, увреждания и др. както на личностно ниво, така и на ниво организации на представители на съответни различия

Като основен проблем може да бъде открит недостатъчността на възможности за непосредствен обмен на информация между преподаватели от различни висши училища, пряко ангажирани с преподаване на дисциплини в контекста на разнообразието. На практика, дори и да е налице такава възможност (например конференция, организирана от дадено висше училище), поради редица причини (една от които е финансова, друга – недостигане на информация до конкретни интересувачи се от проблематиката специалисти), **такъв тип контакти не се осъществяват**, което всъщност възпрепятства обмяната на мнения, информация за резултати и т.н. Парадокс е, че отделните висши училища имат своите постижения, които обаче сякаш не получават необходимата национална популярност. Това възпрепятства **реализирането на такава необходимата обмяна на опит**, полезността от която е безспорна.

4. 5. В тази категории институции, подготовката на учителите да преподават въпроси, свързани с разнообразието, задължителна ли е, или избираема?

	Задължително	Избираемо	Свободно (факултативно)	Друго
За началното училищно ниво	да	да	да	-
За средното училищно ниво	-	да	да	-

Коментари: -

Допълнителни бележки:

На 1 . 07. 2006 г. България пое председателството на инициативата “Десетилетие на ромското включване 2005-2015 година” за период от една година – международен проект, в който са включени 8 европейски държави, инициран от Институт “Отворено общество” и Световната банка..

Това председателство предполага осъществяване на прояви от национален и международен характер, което е много добра **предпоставка за активизиране на дейности в България, насочени към създаване на оптимални условия за ефективна образователна интеграция на ромските деца.** В този контекст налице е **благоприятна възможност за оптимизиране на дейностите на висшите училища, насочени към подготовка на педагогическите кадри за работа не само с ромските, а и с други “различни” деца в образователната система на България.**

Методика на събирането на информация за изготвянето на доклада:

Анализ за нормативни актове – закони, наредби, правилници, инструкции и др.
Интервюта с представители на МОН – ръководители на дирекции, отдели, държавни експерти, главни експерти

Анкетна карта за висши училища, подготвящи педагогически кадри

Интервюта с хабилитирани преподаватели и инспектори от Софийския университет “Св. Кл. Охридски”

Анализ на сайтове на висши училища в България, подготвящи педагогически кадри

Анализ на сайтове на изпълнителната власт в България – Министерски съвет, Министерство на образованието и науката и др.

Всички **представители на МОН** откликнаха на молбата за интервю не просто положително, а с **изключителна съпричастност, съдействие по отношение предоставянето на информация и изявено желание за по-нататъшно сътрудничество по разискваните проблеми** (г-жа Кр. Тодорова, г-жа Гр. Ганчева, г-жа Ем. Тошева, г-жа Р. Рангелова, **г-жа М. Банчева, г-жа П. Крумова, г-жа Евг. Костадинова**, г-н П. Василев, г-н Й. Нунев, г-н Р. Мехмедов, г-н Д. Маргаритов).

Същият тип реакция бе характерен и за представители на Софийския университет “Св. Кл. Охридски” – **хабилитирани преподаватели и инспектори от различни отдели**, съдействали за получаване на необходима информация по въпроси, свързани с висшите училища (проф. Ем. Василева, доц. И. Тепавичаров, секр. Кр. Маврова, инсп. Е. Денева, инсп. Р. Поптолева) и от представители на няколко колежа, подготвящи педагогически кадри в България (Педагогическите колежи във Враца, Плевен и Кърджали).

Приложения

Моля, дайте справки или текстове

Приложение 1

Цитирани документи:

1. Дейности по изпълнение на Националния план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания в системата на народната просвета 01. 01. 2004 г. – 01. 01. 2007 г.
2. Закон за вероизповеданията, обн. ДВ, бр120 от 29.12.2002.
3. Закон за висшето образование, обн. ДВ, бр.112, 1995, посл. изм. и доп. бр.36, 2006.
4. Закон за защита срещу дискриминацията, в сила от 01. 01.2004 г., посл. изм. ДВ, бр.30, 2006 г.
5. Закон за народната просвета, обн. Дв, бр.86, 1991, посл. изм. бр.41, 2006.
6. Закон за интеграция на хората с увреждания. обн. ДВ, бр.18 от 17.09. 2004, посл. изм. бр.37, 2006.
7. Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план., обн. ДВ, бр.67 от 27.07.1999, посл. изм. бр.40, от 14.05.2004 г.
8. Закон за убежището и бежанците, обн. ДВ, бр.54 от 31.05.2002 г., изм., ДВ, бр.31 от 8.04.2003 г. чл.26

9. Инструкция за провеждане на обучението по учебен предмет “РЕЛИГИЯ”, ДВ, бр.60, 2003 г.
10. Конституция на Република България
11. Наредба за държавните изисквания към съдържанието на основните документи, издавани от висшите училища, ДВ, бр.75 от 27.08.2004.
12. Наредба №2 от 18.05.2000 г. за учебното съдържание, ДВ, бр.48 от 13 юни, 2000, посл. изм. ДВ, бр.58 от 16 юли, 2006.
13. Наредба №6 за разпределение на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование, 28.05.2001, посл. изм. б. 01.2004.
14. Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015 г.), обн. ДВ. бр.50 от 20 юни 2006г.
15. Национален план за действие по Десетилетие на ромското включване, период 2005-2006
16. Национален план за действие по изпълнение на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (2004/2005 – 2008/2009 учебна година).
17. Национална програма за интеграция на бежанците в Република България (2005-2007 г.), приета от Министерски съвет на 26.05.2005 г.
18. Национален план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета, 22. 12. 2003
19. Постановление №162 от 17 април 1997 г. за приемане на Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на професионална квалификация “учител”. ДВ, бр.34, 25.04.1997.
20. Правилник за дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация, обн. ДВ, бр.19 от 1.03. 2005 г.
21. Правилник за прилагане на Закона за народната просвета, ДВ, бр.68, 1999, посл. изм. бр. 15, 2004.
22. Правилник за устройството, дейността и организацията на работа на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства. ДВ, бр.40 от 16. 05. 2006.
23. Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, 11.06.2004.
24. Устройствен правилник на Министерството на образованието и науката. Обн. ДВ, бр.52 от 27 юни, 2006 г.

Приложение 2

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ” ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

УЧЕБНА ПРОГРАМА

по дисциплината: **Интеркултурно възпитание**

Автор на програмата: доц д-р С. Чавдарова – Костова

включена в учебния план на специалност: Педагогика

образователна степен: бакалавър

форма на обучение: редовна, задочна

вид на дисциплината: избираема

хорариум: 30 ч. лекции и 30 ч. упражнения

2. АНОТАЦИЯ

2. 1. Цел - Взаимодействието с различия е характерна особеност на професионалната дейност на педагога. Предлагаият курс, чието предназначение е въвеждане в проблематиката на интеркултурното възпитание, цели усъвършенстване на познанията за различността при хората и проекциите ѝ върху образователно-възпитателната система, акцентирание върху възможностите за хуманни решения на възникващи проблемни ситуации при различни по характер интеркултурни взаимодействия.

2. 2. Задачи: запознаване с основните проблемни области в сферата на интеркултурното възпитание; открояване на многоаспектността на проблема за различието и отраженията му в педагогическата действителност; формиране на умения за интерпретация на документи, концепции, казуси, съдържащи в себе си проблема за интеркултурното възпитание.

2. 3. Очаквани резултати – след приключване на курса студентите да могат да открояват и анализират основните проблеми в областта на интеркултурното възпитание, да интерпретират конкретни педагогически казуси в този контекст.

2. 4. Методи и форми на обучение – лекция; упражнение - анализ на документи, концепции, казуси, учебни материали, беседа, дискусия, посещения.

2. 5. Методи и система на оценяване на студентите и обратна връзка – разработване на есе (една от следните теми по избор: Възможно ли е общество без наличието на различия между хората?, Възможно ли е училището без наличието на различия между децата?, Възможно ли е равенство на шансовете на различните деца в образователната система? Възможно ли е патриотичното възпитание днес? Възможности на толерантността за интеркултурното възпитание, Войната и мира като проявления на интеркултурната възпитаност), план-конспект на час на класа по проблем в контекста на интеркултурното възпитание, анализ на телевизионно предаване, интерпретиращо проблеми на интеркултурния диалог или представящо етнически и религиозни групи; изпит – писмено-устна форма.

3. СЪДЪРЖАНИЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

3. 1. Лекции

Тема I. Философските “корени” на идеята за интеркултурността. – хорариум 2 ч. Подтеми: Понятийни отношения в основата на идеята за интеркултурността. Интердисциплинарният характер на проблема за интеркултурността.

Тема II. Световни актуални социално-политически проблеми – основания на интеркултурното възпитание. - хорариум 2 ч. Подтеми: Имиграционните процеси като предпоставка за интеркултурни взаимодействия. Процесът на глобализация като предпоставка за интеркултурни взаимодействия. Миграционни процеси и конфликтност.

Тема III. Отношението към различността – в центъра на интеркултурната проблематика. - хорариум 1 ч. Подтеми: Промяната в отношението към различността. Общото между хората и отношението към различията.

Тема IV. Културното взаимовлияние. – хорариум 1 ч. Подтеми: Културно-обменните процеси – предпоставка за интеркултурни взаимодействия. Ценността на приноса на всяка една култура за човешката цивилизация.

Тема V. Правните основания на интеркултурното възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Международни документи. Държавно законодателство.

Тема VI. Идеята за социалното интергиране на различните. – хорариум 1 ч. Подтеми: Отношението интеграция – асимилация на различията. Интеграция и запазване на културната идентичност.

Тема VII. Демократизиране на образованието и интеркултурно възпитание. – хорариум 1 ч. Подтеми: Идеята за равенство на шансовете. Демократизиране на образованието чрез образователни реформи.

Тема VIII. Идеята за интеркултурната педагогика – хорариум 2 ч. Подтеми: Еволюцията в идеята за интеркултурната педагогика. Отношенията на интеркултурното възпитание с нравственото, религиозното, правното, гражданското възпитание, с възпитанието за устойчиво развитие, възпитанието за мир. Основни задачи на интеркултурното възпитание.

Тема IX. Подготовка и усъвършенстване на учителите и социалните работници в областта на интеркултурното възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Детерминанти на необходимостта от специална педагогическа подготовка в областта на интеркултурното възпитание. Практическо реализиране на подготовката и усъвършенстването на учителите и социалните работници в областта на интеркултурното възпитание.

Тема X. Интеркултурното възпитание в рамките на училищната институция. – хорариум 2 ч. Подтеми: “Възпитателната мисия” на училището в контекста на интеркултурното възпитание. Интеркултурната проблематика в учебното съдържание. Пространствено и методическо осигуряване на процеса на интеркултурното възпитание. Взаимодействието между училището и семействата на “различните” деца.

Тема XI. Религиозно различие и интеркултурно възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Проблемността на религиозното различие в социалното пространство. Проблемността на религиозното различие в рамките на училищната институция. Общото между религиите – възможност за преодоляване на религиозната нетолерантност.

Тема XII. Етническо различие и интеркултурно възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Проблемността на етническото различие в социалното пространство.

Проблемността на етническото различие в рамките на училищната институция. Общото между етносите – възможност за преодоляване на етническата нетолерантност.

Тема XIII. Езиково различие и интеркултурно възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Компенсаторни възможности на подготвителните класове. Изучаване на “майчин език” в училището. Програми за билингвистично интеркултурно образование.

Тема IX. Социално-икономически статус на семейството и интеркултурно възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Отношението между произтичащото от социално-икономическия статус различие и религиозното, етническото, расовото, езиковото различие. Взаимодействието между представители на семейства с различен социално-икономически статус в контекста на интеркултурното възпитание.

Тема XV. Ограничения на интеркултурното възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Негативно отношение и погрешни подходи към идеята за интеркултурното възпитание. “Стоенето” в крайностите на отношението национално – малцинствено. Негативно влияние на средствата за масова комуникация. Предразсъдъците като основна пречка пред интеркултурното възпитание.

Тема XVI. Теоретични основи на патриотичното възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Основанията на патриотичното възпитание. Обхват и субекти на патриотичното възпитание. Основна пречка пред- и нежелателни резултати от патриотичното възпитание. Понятието “национално възпитание”.

Тема XVII. Практическо осъществяване на патриотичното възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Културната среда на общността и патриотичното възпитание. Училището и патриотичното възпитание. Семейството и патриотичното възпитание.

3. 2. Упражнения

Тема I. Идеята за толерантността като философско основание на идеята за интеркултурността. – хорариум 2 ч. Подтеми: Интерпретации на идеята за толерантността във философски текстове на различни автори. Общото и различното в интерпретациите на идеята за толерантността.

Тема II. Анализ на международни документи за правата на човека и правото на различие. – хорариум 4 ч. Подтеми: Анализ на международни документи за правата на човека. Анализ на международни документи срещу расизма, дискриминацията, нетолерантността и др. Анализ на български държавни документи, свързани с правата на човека и правото на различие.

Тема III. Компенсаторни педагогически програми в контекста на интеркултурното възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Компенсаторни педагогически програми по отношение на езиковото различие. Компенсаторни педагогически програми по отношение на произтичащото от принадлежността към семейства с определен социално-икономически статус различие.

Тема IV. Неправителствени организации и интеркултурно възпитание. – хорариум 2 ч. Подтеми: Неправителствените организации – компенсатор на недостатъчността на държавната ангажираност в областта на интеркултурното възпитание. Проявления на дейността на неправителствени организации в областта на интеркултурното възпитание.

Тема V. Средствата за масова комуникация и интеркултурното възпитание. – хорариум 4 ч. Подтеми: Печатът и интеркултурното възпитание – анализ на материали във вестници и списания. Телевизията и интеркултурното възпитание – анализ на

телевизионни предавания. Радиото и интеркултурното възпитание – анализ на радиопредавания. Интернет и интеркултурното възпитание – анализ на сайтове.

Тема VI. Програми, реализиращи и задачи на интеркултурното възпитание. – хорариум 6 ч. Подтеми: Програми за разрешаване на конфликти. Програми за гражданско възпитание. Програми за социална и емоционална интелигентност. Програми за възпитание чрез изкуство. Програми с философска ориентация.

Тема VII. Възможности за реализиране на интеркултурно възпитание чрез задължителните учебни дисциплини в българското училище. – хорариум 2 ч. Подтеми: Анализ на учебно съдържание при предмети с хуманитарна насоченост. Анализ на учебно съдържание при предмети с природо-математическа насоченост. Анализ на учебно съдържание при предмети с естетическа насоченост.

Тема VIII. Възможности на часа на класа за реализиране на интеркултурното възпитание. – хорариум 4 ч. Подтеми: Възможни теми и методическо обезпечаване на реализирането им по проблемите на различията. Възможни теми и методическо обезпечаване на реализирането им по проблема за патриотичното възпитание. Разработване на конкретна тема в областта на интеркултурното възпитание за реализиране в час на класа.

Тема IX. Програми за педагогическа подготовка в областта на интеркултурното възпитание. – хорариум 4 ч. Подтеми: Конкретни програми за педагогическа подготовка в областта на интеркултурното образование в различни държави в Европа, Азия, Америка, Африка. Постижения и неуспехи при прилагането на програмите в областта на интеркултурното образование по света.

Приложение 3

Магистърска програма за учители за началната образователна степен

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА**

Магистърска програма “Интеркултурно образование в детската градина и началното училище”

Стартирала учебна 2005-2006 г.

Срок на обучение: 3 семестъра

Форма на обучение: задочна

Магистърската програма цели изграждане на специфична педагогическа компетентност у детските и началните учители, която да бъде ориентирана към образованието на деца с различна културна и етническа принадлежност. Освен образователни параметри, магистърската програма съдържа и социално-психологически компоненти, свързани с адекватната адаптация на децата от различни малцинствени групи към образователните институции при запазване на социо-културната им идентичност.

УЧЕБЕН ПЛАН

Дисциплини	Хорариум Лекции
------------	--------------------

Интеркултурно образование – философия, модели, практика	20
Интеркултурно взаимодействие в обучението по български език в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие в обучението по художествена информация и литература за деца в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие в обучението по математика в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие при запознаване със социалния свят в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие в обучението по конструктивно-технически и битови дейности в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие в обучението по изобразително изкуство в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие в обучението по музика в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие при овладяване на игрова култура в детската градина и началното училище	30
Интеркултурно взаимодействие при овладяване на физическа култура в детската градина и началното училище	30
Методология на научното изследване	10
Разработване на дипломна теза	10

Приложение 4

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ” ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Магистърска програма за учители в началното и средното образование “Гражданско и интеркултурно образование”

Стартиране на програмата: учебна 1999 – 2000 година

Срок на обучение: 3 семестъра

Тази програма подготвя специалисти по гражданско и интеркултурно образование в училище, специално за работа с деца от малцинства.

Завършилите магистърската програма по “Гражданско и интеркултурно образование”:

- разширяват и обогатяват педагогическата си подготовка;
- получават специализирана подготовка в областта на педагогиката, гражданското и интеркултурното образование;
- получават допълнителна задълбочена и интердисциплинарна подготовка в областта на гражданското и интеркултурното образование;
- получават разнообразна научно-теоретическа и специализирана подготовка по специалността.

УЧЕБЕН ПЛАН:

Въвеждане в програмата
Компютърни умения
Използване на библиотеки и документи
Теоретически основи на гражданското образование
Политология
Културология
Социална психология.
Философски основи на гражданското и интеркултурното образование
Етически и правни аспекти на гражданското и интеркултурното образование
Теоретически основи на интеркултурното образование
Образование и културни различия
Дидактически технологии в интеркултурното и гражданско образование
Педагогическо общуване
Реторически техники в гражданското и интеркултурното образование
Тренинг-техники по гражданско и интеркултурно образование
Икономически аспекти на гражданското и интеркултурното образование
Аспекти на гражданското и интеркултурното образование в обучението по история и география
Аспекти на гражданското и интеркултурното образование в обучението по български език и литература
Изследователски методологии в гражданското и интеркултурното образование
Държавен изпит

Приложение 5

Център за межкултурни социални и образователни взаимодействия към Югозападен университет “Неофит Рилски”

Мисия на Центъра – “Да подпомага процесите на социална и образователна интеграция, съхраняване на етнокултурната идентичност на различни общности и обогатяване межкултурния диалог и сътрудничество.”

Основна стратегическа цел: “Да се утвърди като научно образователен и социален етнокултурен център в региона, в България и на Балканите за: Превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие и създаване атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство; Повишаване чувствителността към образователните, социалните и културните проблеми на етническите групи в България.”

Приоритети:

А. Научни изследвания

Основната цел в това направление е да провежда научни изследвания върху историята, културата и религиите на различни етнокултурни общности. Зада се съхрани културната идентичност на етническите групи да се разработи цялостна концепция за проучване, развитие защита на културата им.

Б. Интеркултурно образование

Основната цел е да разработва и прилага стратегии за обогатяване на учебните програми във всички образователни степени с интеркултурно съдържание; да разработва и внедрява образователни технологии за работа в условия на многокултурност; да провежда образователна политика спредставители на етнически групи.

В. Социални практики

Основната цел е да подпомага социализацията на деца и младежи в неравностойно социално положение като провежда професионална ориентация и преквалификация; да подпомага талантливите от тях в реализацията им в областта на науката, културата и изкуството.

Учредители на Центъра са представители на Факултета по педагогика, Филологическия факултет, Факултетът по изкуствата, Правно-историческия факултет и Философския факултет на Югозападния университет “Неофит Рилски”.

Допълнителна форма 1

Част 2

Различно учебно съдържание/учебни програми

Факултет по педагогика, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”

2. 4. Социо-културното **разнообразие** в учебното съдържание/учебните програми в подготовката на учителите:

за началното и средното образователно ниво

Типове Нива	Има насоченост	Няма насоченост	Цитати със справки
Преподаване на разнообразието	-	Да	Дисциплини Интеркултурно възпитание, Педагогически аспекти на феномена бежанци, Интелектуални различия и възпитание, Дефектология, Образование по правата на човека и детето, Работа с общности, специалност Педагогика, бакалавърска степен Интеркултурно възпитание, Гражданско образование (следдипломна квалификация за получаване на учителска правоспособност) Теми (или подтеми) в рамките на дисциплини: Тема “Интеркултурно възпитание” (дисциплина Педагогика, студенти от няколко филологически специалности, специалност Философия, Софийски университет Тема “Интеркултурно възпитание”, дисциплина “Теория на възпитанието” Тема “Религия и алтруизъм”

			(дисциплина Алтруизъм и възпитание) Теми: “Извънучилищни форми за работа с деца със специални потребности”, “Работа с извънучилищни институции на етническите малцинства”, “Извънучилищни институции, работещи с деца – бежанци” (дисциплина Работа с извънучилищни институции, модул Педагогическо консултиране, специалност Педагогика, Факултет по педагогика, Софийски университет) Тема: Ромското семейство (дисциплина Семейство и девиантно поведение, специалност Педагогика, Факултет по педагогика, Софийски университет) и др.
Управление на разнообразието	-	Да	Магистърска програма Образователен мениджмънт , дисциплини Култура и образование – управленски аспекти, Равен достъп до образованието – управленски аспекти, Интеркултурно възпитание и образование, Обучение по правата на човека и детето
Подчертаване (изпъкване) на разнообразието	-	Да	Сключен План за действие между офиса на Върховния комисар за бежанците към ООН в София, Държавната агенция за бежанците и Факултета по педагогика за съвместни дейности в областта на подготовката на студентите за работа с бежанци Създадена Лаборатория за педагогически и социални изследвания по бежански въпроси Ясно очертана тенденция за обучение на студенти за работа с деца с различна етническа, религиозна принадлежност , значителен брой студенти, завършили такъв тип курсове, дипломанти , в т.ч. осъществяване на обучение на докторанти по научно направление Теория на възпитанието и Дидактика (Интеркултурно възпитание)

Коментари:

Таблицата е обща, тъй като подготвяните във Факултета по педагогика бъдещи педагогически кадри могат да работят както в началната, така и в средната образователна степен.

Освен посочените в таблицата дисциплини, които са реално осъществени, избирани от студентите, Факултетът по педагогика има **готовност** за стартиране на нови учебни дисциплини, свързани с подготовката на студентите за работа с “различни” деца.

Разработени са няколко учебни програми в рамките на магистърски програми, които засега все още не са стартирали, но веднага могат да бъдат реализирани при оформянето на съответни групи студенти:

- магистърска програма **“Училищна педагогика”**, дисциплина **“Интеркултурно образование”**

- магистърска програма **“Извънучилищно възпитание”**, дисциплини: **“Извънкласна и извънучилищна възпитателна дейност с деца с различна културна принадлежност”**, **“Извънкласна и извънучилищна дейност с деца с увреждания”**, **“Извънкласна и извънучилищна възпитателна дейност с надарени деца”**, **“Правата на децата – социално-педагогически измерения”**

2. 5. От коя година се използват актуално учебно съдържание/учебни програми за предварителната подготовка на учителите?

За началното училищно ниво: в повечето случаи след 2000 г.

За средното училищно ниво: в повечето случаи след 2000 г.

Коментари: **Основна детерминанта** на включването на такъв тип курсове в подготовката на учителите е най-вече **личността на преподавателя – неговия професионален интерес от проблематиката, индивидуалната му готовност да подготви и реализира такъв курс**. Друга детерминанта е **съществуването на съответна бакалавърска или магистърска специалност, в рамките на които да могат да бъдат предложени подходящи курсове**. Поради тази причина има различия в стартовата година на различните учебни програми. Ето някои примери:

Бакалавърска степен:

- дисциплина **“Интеркултурно възпитание”** стартира през 2001 – 2002 учебна година
- дисциплина **“Интелектуални различия и възпитание”** стартира през 2000-2001 учебна година.
- дисциплина **“Педагогически аспекти на феномена бежанци”** стартира през 2004-2005 учебна година
- дисциплина **“Работа с общности”** стартира през 2006-2007 учебна година

Магистърска степен:

- дисциплина **“Култура и образование – управленски аспекти”** стартира през 2004-2005 учебна година

- дисциплините **“Равен достъп до образованието – управленски аспекти”** и **“Интеркултурно възпитание и образование”** стартират през 2005-2006 учебна година

Следдипломна квалификация за получаване на учителска правоспособност:

- дисциплина **“Гражданско образование”** стартира през 2004-2005 учебна година
- дисциплина **“Интеркултурно възпитание”** стартира през 2005-2006 учебна година

Ефективността на осъществяването на процеса на обучение по на студентите по посочените дисциплини не би била оптимална без изключителното съдействие и съпричастност от страна на **представители на държавната власт (Министерство на образованието и науката, Министерство на културата** – на ниво главни, старши експерти, представители на етнически малцинства в България – арменско, турско, ромско), на **етнически и религиозни групи в страната** (съдействие от представители на арменската, турската, ромската, еврейската общност, от главния мюфтия на мюсюлманите

в България, кантора на Централната синагога в София, Арменската църква и др.), на **неправителствени организации на етнически малцинства, на педагози, работещи с деца от малцинствени групи**, благодарение на които студентите имаха възможност да посетят училища (в т.ч. и извън София), в които учат ромски деца, часове по майчин арменски език и др. Срегнахме голяма съпричастност и от страна на **Центъра за независим живот**, където на практика студенти участваха дори в съвместни дейности с хора с увреждания.

Съществена помощ бе оказана от **офиса на Върховния комисар за бежанците към ООН**, чрез който бяха установени контакти на практика с всички държавни и неправителствени организации, работещи с бежанци в страната (Държавна агенция за бежанците, Бежанско-мигрантска служба на Българския червен кръст, Български хелизкски комитет, Каритас – България и др.).

Всичко, посочено дотук има изключително голямо значение **по отношение практическата работа със студентите, възможността да посетят събития, да се срещнат с представители на малцинства, хора с увреждания, дори да участват активно по-нататък в организиране на дейности с деца със съответни различия.**

Без такъв тип подкрепа ефективността на подготовката на студентите не би била оптимална.

2. 6. Има ли някакво оценяване на резултатите от прилагането? Ако да, кои са главните достигнати резултати?

За началното и средното училищно ниво:

- анкетиране на студентите в края на курса; анализ на съдържанието на подготвено от студентите портфолио, компоненти на което са анализ на казуси, анализ на телевизионни предавания, план-конспект на час на класа, есета и др., разработка на проекти, на презентации, постери, участие на студенти в доброволчески дейности с деца от различни етнически групи и др.

- методи за оценяване на постиженията на студентите в резултат от обучението по съответните дисциплини – текуща оценка, изпит, есе, проект и др.

Коментари:

Една от възможностите за оценяване на резултатите от прилагането на учебните програми е **цифровата оценка**, която студентите получават в края на курса. Тя обаче по-скоро **отразява степента на усвоените знания и умения, а не толкова степента на формираните позитивни нагласи към различията** (въпреки че това може да е естествен резултат от формираните знания и умения). Като цяло, студентите се представят изключително успешно на осъществяваната проверка на знанията в края на посочените курсове.

Друг път за оценяване на резултатите от прилагането на учебните програми може да бъде **допълнителният анализ на продукти от дейността на студентите по време на и в края на осъществяването на курса (есета, анализи на казуси, анализи на телевизионни предавания, презентации и др).** Те вече могат да дадат **информация и за степента на формираност на съответни нагласи у студентите.** Такъв тип оценяване е много по-трудоемко и не е задължително за преподавателя (освен ако той няма съответен научно-изследователски интерес към такъв тип оценителни дейности).

Като пример може да бъде посочен **осъществяван контент-анализ на есета, анализ на казуси, анализ на телевизионни предавания, есета** в контекста на интеркултурната проблематика на студенти, изучаващи дисциплините “Педагогика”, “Интелектуални различия и възпитание”, “Интеркултурно възпитание” и др. (Факултет по педагогика, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”). Повечето от цитираните по-долу резултати са публикувани в научни студии и статии.

Конкретни примери:

Контент –анализ на есета на тема “**Има ли място различieto в българското училище**” на студенти, изучаващи дисциплината Педагогика през учебната 2001-2002 година (**60 студента**, специалности Френска, Италианска, Арменска филология, Тюркология) показва преобладаваща ориентация в есетата към положителния отговор на въпроса, с основни аргументи: различията са неминуеми, неизбежни (“няма двама души, които са еднакви”, “Винаги ще има някой, който не е съвсем като нас”), те са необходими и полезни за училището (“неговата роля е не да разединява децата, а да ги свързва, да ги учи да живеят и да се разбират едни с други, да станат приятели. По този начин ще се избегнат много негативни явления като национализъм, агресия, ксенофобия...”), те обогатяват (“едно различие може да се превърне в много интересно познание, един нов и вълнуващ свят”, различните деца “могат да ни научат на нещо ново”, на “много интересни неща от чуждите култури и от техния нрав”).

Резултати от **контент –анализ на самостоятелни писмени разработки** на студенти, изучаващи дисциплината “Интеркултурно възпитание”, учебни 2001-2002 и 2002-2003 г. (**51 студента** от специалност Педагогика) – писмен анализ на продукт на средство за масова комуникация и писмена разработка на план-конспект на час на класа по проблем в контекста на интеркултурното възпитание, показва убедително ценността им като видове необходима самостоятелна работа, чрез която студентите, от една страна, застават в активната позиция на коментатори и автори на интеркултурни събития, а от друга –са стимулирани към мисловна, отразена в писмена реч, интелектуална дейност с формиращ характер.

Резултати от **контент-анализ на казуси** (съдържащи интеркултурен конфликт в училище) на студенти от няколко филологически специалности (Френска, Класическа, Новогръцка, Италианска, Португалска филология), специалност Философия и специалност Педагогика – **общо 288 студента**, изучаващи тема “Интеркултурно възпитание” в рамките на курса по Педагогика и Теория на възпитанието (учебни 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005 г.), илюстрират по един очевиден начин **необходимостта не просто от включването, а и от повишаване честотата на използване на метода “анализ на казус”** в рамките на педагогическата подготовка с цел формиране на умения за търсене на многоаспектен подход към решаването на възникнала конфликтна ситуация.

Интерес представляват резултатите от **анкетирание** на студенти относно значимостта на интеркултурното възпитание и мястото му в подготовката на учителите. Ето някои примери в тази насока:

Студенти от специалност **Философия** (Философски факултет, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”), изучаващи тема “**Интеркултурно възпитание**” в рамките на курса по Педагогика (**избираем, за получаване на учителска правоспособност, бакалавърска степен**). Извадката включва **65 студента**, изучавали дисциплината през учебните 2003-2004 (18), 2004-2005 (17) и 2005-2006 (26) г.

Студенти от специалност **Френска филология** (Факултет по класически и нови филологии, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”), изучаващи тема “Интеркултурно възпитание” в рамките на курса по Педагогика (**избираем, за получаване на учителска правоспособност, бакалавърска степен**). Извадката включва **97** студента, изучавали дисциплината през учебните 2003-2004 (36), 2004 – 2005 (28), 2005-2006 (33).

На въпроса “Смятате ли, че е необходимо включването на темата за интеркултурното възпитание в педагогическата подготовка на студентите за учителска правоспособност?” **94%** от студентите от специалност **Философия** и **97%** от студентите от специалност **Френска филология** отговарят с “да”, съответно - 1% и 2% с “не” и 5% и 1% - “трудно ми е да преценя”. Интерес представлява **аргументацията на избора на отговор**, която бе потърсена чрез задаване на допълнителния въпрос “Защо мислите така?”. Групирането на отговорите на студентите на базата на контент-анализ дава основание за очертаване на **основните аргументи** в защита на необходимостта от включването на темата за интеркултурното възпитание в педагогическата подготовка на студентите: **темата е значима, актуална, практически полезна**, необходима с цел **познаване, приемане, разбиране на различията и преодоляване на негативни стереотипи и предразсъдъци, на дискриминацията**, свързана е с **глобализационните процеси** и необходимостта от **утвърждаване на интеркултурния диалог и преодоляване на интеркултурни конфликти**, познаването ѝ би **подобрило взаимоотношенията между децата в училище** и би **повишило качеството на учебно-възпитателния процес** в училище, необходима е както за **личностното развитие**, така и за **развитието на страната**.

Показател за резултатността на курса може да бъде **по-нататъшния интерес, проявен от студентите към проблеми на различни групи деца** – чрез записване за друга избираема дисциплина, третираща проблеми на **някакъв тип различие, разработване на курсови и дипломни работи, включване в доброволчески дейности с такива деца**. Такъв тип повишаване на мотивацията и интереса на студентите бе установен през последните години във Факултета по педагогика. Има значителен брой студенти записали една след друга и завършили дисциплините “Интеркултурно възпитание”, “Интелектуални различия и възпитание”, съответно “Интеркултурно възпитание”, “Педагогически аспекти на феномена бежанци”, след което част от тях разработиха и защитиха успешно **дипломни работи** по различни аспекти на проблема за интеркултурното възпитание (сред защитените с отлична оценка дипломни работи са такива като: Ромското дете през погледа на ученици с българска етническа принадлежност, Възпитателни традиции на турския етнос в България, Възпитателни дейности за запазване на руската национална идентичност сред руснаци и техните потомци в България, Възпитателен и образователен статус на деца българо-мохамедани в община Гоце Делчев, Актуални аспекти на интеграцията на децата с увреждания в българското училище, Интеркултурното учене в дейността на неправителствени организации в България, Религиозното различие в държавната образователна политика, Дискриминационни и антидискриминационни нагласи спрямо училищния управленски персонал, Извънкласни и извънучилищни дейности за деца от ромски произход, организирани от неправителствени организации и др.). Факт са и **награди (първа, втора и две поощрителни)**, които 4 студенти, изучавали такива дисциплини, получиха **от офиса на Върховния комисар на бежанците в София, за представянето си на национален конкурс за есе на тема, свързана с отношението към бежанците, лично връчени на**

церемония от бившият президент на България Ж. Желев, както и награда за принос в академичната програма за обучение по бежански въпроси на преподавателя по дисциплината “Педагогически аспекти на феномена бежанци”.

2. 7. Има ли някакво учебно съдържание/учебна програма, подготвена да замести съществуваща в момента?

Засега няма.

ЧАСТ 3 – УЧИТЕЛСКА КВАЛИФИКАЦИЯ

3. 3. По какъв начин този вид квалификация – занимаване с въпроси на **разнообразието – е интегриран в настоящото учебно съдържание/учебни програми?**

	Интердисциплинарни модули	Специални модули	В основни предмети	Вътре в дисциплинни модули	друго
За началното училищно ниво	-	-	да	да	-
За средното училищно ниво	-	-	да	да	-

Коментари:

Специализираните курсове, посветени на проблеми на различието, във Факултета по педагогика са **избираеми** в рамките на различни модули в учебния план на студентите от специалност Педагогика, **бакалавърска степен** (напр. дисциплините Интеркултурно възпитание и Образование по правата на човека и детето са в Модул “Училищна педагогика”, дисциплината Работа с общности – в Модул “Педагогическо консултиране”, дисциплините Педагогически аспекти на феномена бежанци, Интелектуални различия и възпитание, Дефектология – в Модул “Други избираеми дисциплини”)

Задължителна дисциплина, към учебната програма на която вече е включена темата за интеркултурното възпитание, е Теория на възпитанието (На практика това е реална възможност за провокиране на интереса на студентите още в първи курс към тази проблематика, което вече има своите реални резултати. През тази учебна година, 2005-2006, в резултат на лекция по темата, бе сформирана група от доброволци, които през м.юли работят с деца-бежанци в рамките на летен градски лагер, организиран от Бежанско-мигрантската служба на Българския червен кръст. Те оформиха и група за дисциплината “Педагогически аспекти на феномена бежанци” за следващата учебна година – 2006-2007)

Дисциплините в рамките на **магистърските програми**, третиращи въпроси на различието, също са с **избираем характер**.

Като цяло, във Факултета по педагогика **въпросите, свързани с преподаване на различията, са залегнали в учебните планове и учебните програми на редица дисциплини**. Устойчивият интерес и успехите на студентите, изучавали такъв тип дисциплини, е показател за необходимостта от такъв тип подготовка на бъдещите педагогически кадри. Ефективността на процеса на обучение обаче зависи от

непрекъснатото усъвършенстване на самия преподавателски състав, ангажирал се с преподаването на такъв тип учебни дисциплини или теми в рамките на дисциплини, тъй като **сферата на интеркултурната проблематика се характеризира с изключителна динамичност както в национален, така и в международен план** и изисква не просто проучване на литература по въпроса, а активно включване на самите преподаватели в различни дейности и установяване на перманентни контакти с ангажирани в процеса на интеркултурния диалог представители на изпълнителната власт, неправителствения сектор, експерти.

Изготвил доклада: доц. д-р Сийка Чавдарова – Костова